

שז"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 412

דיני השאלה והשכרת כלים לגוי בשבת

לגבי שביתה בכלים נחלקו התנאים אם אדם מצווה על שביתה כליו בשבת כשם שהוא מצווה על שביתה בהמתו, בית שמאי סוברים: שכשם שאדם מוזהר על שביתה בהמתו כך הוא מוזהר על שביתה כליו, ואסור שכלי של יהודי יעשה מלאכה בשבת, אף על פי שתוקן לכך מלפני כניסת השבת. לדעתם, אסור להעמיד מצודה בערב שבת, כדי שתצוד חיה או עוף בשבת, כמו כן אסור שמכונה של ישראל תפעל בשבת גם באופן אוטומטי וכל כיוצא בזה.

בית שמאי למדו זאת מן המקרא: "ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו" הנכתב בסמוך לפסוק "למען ינוח שורך וחמורך" שממנו נלמד דין "שביתה בהמה" על פי הכלל לפיו מילת "כל" באה לרבות ובנידון דידן, לדעת בית שמאי, באה לרבות "שביתה כלים".

לעומתם, בית הלל סוברים, וכן נפסק בהלכה¹, שאמנם מוזהר האדם על שביתה בהמתו, כיון שיש בה צער בעלי חיים, מכל מקום אינו מוזהר על שביתה כליו, ולכן כל כלי שתוקן לפעולה מערב שבת, מותר שימשיך ויפעל או יעשה מלאכה בשבת².

השכרה והשאלת כלים לגוי: אף שהלכה כבית הלל, שאין אדם מצווה על שביתה כליו, מכל מקום נחלקו הראשונים אם מותר לאדם להשכיר כליו בערב שבת לגוי באופן שיעשה בהם הגוי מלאכה בשבת, יש שחששו בזה שכאשר הגוי עושה מלאכה בכליו של היהודי יש מראית העין שנראה כמו שעושה הגוי מלאכה בשליחותו של היהודי. ויש שכתבו לחוש בזה גם לשכר שבת. יש מהם שהתירו בכל סוגי הכלים, ויש שכתבו לחלק בין כלים שעושים בהם מלאכה בשבת, לכלים שאין בהם איסור מלאכה ככלי אכילה ושתייה וכדומה, ויש שאסרו בכל הכלים משום שכר שבת. ונחלקו בזה האחרונים לפסק ההלכה כמו שנבאר בע"ה להלן.

כלים שעושים בהם מלאכה האסורה מדרבנן בלבד, האם מותר להשכירם לגוי בערב שבת?

כלים שאין בשימושם בשבת מלאכת איסור האסורה מן התורה, אלא עושים בהם מלאכות האסורות מדרבנן, יש שכתבו להתיר להשכירם לגוי בערב שבת, שלא גזרו בזה שיחשדו שהגוי שלוחו לעשות את המלאכה, כיון שלא נראה אלא רק כעובר על 'שבות דשבות'¹⁰ - ובכך לא גזרו¹¹, אולם יש חולקים וסוברים שיש איסור מראית העין אף ב'שבות דשבות'¹².

השכרת רכב ביום חמישי-שישי ליהודי שאינו שומר תורה ומצוות על דעת שיישאר אצלו הרכב גם בשבת, וידוע שאותו אדם מחלל שבת, האם יש להימנע מלהשכיר לו?

מה שביארנו שאדם אינו מצווה על שביתה כליו, דין זה נאמר כאשר גוי עושה בהם מלאכה בשבת, מה שאין כן ביהודי שאינו שומר תורה ומצוות שידוע שמחלל שבת ובא לשכור רכב או כל כלי שעושים בו מלאכת איסור ומסתבר ששוכר דבר זה כדי להשתמש בו בשבת - אם אין באפשרותו להשיג רכב או כלים אלו בנקל אצל חברות אחרות - אסור להשכירם לו, ויש לחוש בזה משום איסור

כמו כן, גם לדעת המחמירים לא אסרו אלא כשנותן לגוי בהשכרה, אבל אם משאיל לגוי את הכלים הללו ועושה בהם הגוי את מלאכתו בשבת, מותר אף אם משאילים לו בערב שבת, כיון שאין רווח ליהודי במלאכת הגוי בשבת.

האם מותר בערב שבת להשאיל כלים שעושים בהם מלאכה לגוי שלא בתמורת תשלום אלא תמורת טובת הנאה שיקבל מהגוי?

אם משאיל לגוי חפץ כגון מברגה או מקדחה בעבור טובת הנאה כגון שבעבור זה ישאיל לו הגוי כלים אחרים שצריך להם - כיון שאין זה בדרך שכירות ממש, מותר⁷.

אולם, אם מתנה עם הגוי במפורש שתמורת השאלת החפץ ישאיל לו חפץ אחר - יש שכתבו להחמיר בזה כי נחשב הדבר כמו שמשכיר לו כליו, שאין הבדל בין אם נותן לו מעות תמורת הכלי, או שנותן לו כלי תמורת הכלי⁸, אלא אם כן הגוי פתח תחלה וביקש מהיהודי שישאילנו כלי מסוים, ואמר לו היהודי אתן לך בתנאי שתשאילני אתה כלי אחר באמצע השבוע, שיש להקל בזה כדין השאלה. ויש שכתבו להקל בכל צורת השאלה, שעיקר הדבר שנותנו לו בדרך שאלה ולא בדרך שכירות⁹.

האם מותר ליהודי להשכיר או להשאיל כלי עבודה ושאר כלים לגוי בשבת? והאם יש הבדל בין כלים שעושים בהם מלאכת איסור, לבין כלים שלא עושים בהם מלאכת איסור? מותר ליהודי להשכיר או להשאיל כליו לגוי, אף שהגוי עושה בהם מלאכה בשבת, מפני שאין אדם מצווה על שביתה כליו³. (דעת השו"ע בסתם)

ויש שכתבו לחלק בזה בין כלים שעושים בהם מלאכת איסור⁴ כגון כלי עבודה וכדומה שאסור להשכירם לגוי בערב שבת, כיון שהגוי עושה בהם מלאכתו חששו למראית העין שיחשדו הרוואים שעושה כן בשליחות היהודי. לבין כלים שאין עושים בהם מלאכת איסור כגון שולחנות, כסאות, בגדים וכדומה, שמותר להשכירם לגוי אפילו בערב שבת, ובלבד שלא יטול שכר שבת אלא בהבלעה כגון שישכירם לו לחודש או לשבוע⁵. (דעת הרמ"א)

יש לציין, כי גם המחמירים לא אסרו אלא כשמשכיר את הכלים הללו לגוי בערב שבת, אבל אם משכיר לו ביום רביעי או חמישי יש להקל בזה לדברי הכל אפילו לכתחילה, מפני שלא חששו חכמים למראית העין כיון שאין הדבר נראה שהגוי עושה זאת בשליחות היהודי⁶.

מניעת הפסד, וחשוב ששניהם עושים בחינם, עיין עוד שש"כ פכ"ח הלכה נח-נט, הלכה ברורה בחלק בירור ההלכה ס"ק יג.
8 מטה יהודה סק"ד, כה"ח ס"ק יב.
9 מאמר מרדכי סק"ב, בני ציון סק"ו, ועיין עוד הלכה ברורה סימן רמו הלכה יא.
10 אמירה לגוי שבות, ומלאכת האיסור גם כן היא שבות דרבנן.
11 חידושי רע"א הובא בבה"ל ד"ה כגון מחרישה.
12 פמ"ג משבצות זהב סק"ג, אלא שכתב להקל במקום הצורך, וכן במבאר בב"ח, מג"א, ט"ו, תורת חיים סופר סימן רמד ס"ט טו, ועיין עוד הלכה ברורה הלכה ו.

הפמ"ג.
5 שו"ע שם בשם יש אומרים, וכן פסק הרמ"א לעיקר.
6 שו"ע שם.
7 שו"ע ורמ"א שם משנ"ב ס"ק ד-ה. ונחלקו האחרונים אם תמורת השאלת החפץ ליום השבת, משאיל לו הגוי חפץ לב' ימים, העולת שבת סק"א, והאליה רבה סק"ה, פמ"ג א"א סק"ד, מנורה טהורה (קני מנורה סק"ו) ועוד כתבו להתיר, אולם הבה"ל ד"ה ולא אמרין כתב להחמיר בזה משום שיש רווח ליהודי בהשאלת החפץ לגוי שמקבל עבור זה יום נוסף, אבל בנותן לו יום אחד כנגד אין זה נקרא רווח אלא

שאדם עושה בהם מלאכה כגון שנותן כליו לגוי, אבל כלי העושה מלאכה בלא שותפות האדם לית מאן דפליג שאין בזה כל חשש, ולפי זה מובן מדוע לא החמירו בשימוש של מכשירי חשמל על ידי שעון שבת אף לא המדקדקים, ועיין עוד פסקי תשובות סימן רמו הלכה א.
2 גמרא שבת יז, ב. - יט, ב.
3 שו"ע סימן רמו סעיף א בדעת הסתם.
4 ובכלל זה לא רק כלים שהמלאכה נעשית בהם על ידי שמפעיל את אותם כלים, כגון כלי חרישה, נגרות, כלי עבודה, אלא גם כלים שמשמשים בהם עבור המלאכה כגון קדרות בישול וכדומה, משנ"ב סימן רמו סק"ב על פי

1 ב"י ושו"ע סימן רמו סעיף א, אולם הב"ח כתב על פי הרוקח ועוד וכן פוסק להלכה שאף שמשמע מדעת רוב הפוסקים שאין דיו שביתה כלים אף בכלים שעושים בהם מלאכות האסורות בשבת, היינו שלא להורות איסור לאחרים כנגד רוב הפוסקים, אבל כל ירא שמים יחמיר לעצמו, וכן הובא בהגרש"ז אויערבך בספרו מאורי האש סימן ד, ולפי זה היה לנו להחמיר בכל מכשירי חשמל לסוגיהן שלא יפעלו בשבת, אף שמכונים אותם על ידי שעון שבת מערב שבת, ולא מצאנו מי שיחמיר בכך, אלא שהחתם סופר בתשובותיו או"ח סימן סג, כתב שלדברי הכל אין להחמיר אלא בכלים

"ולפני עוור לא תתן מכשול". מכל מקום, אם יכול השוכר לשכור כלים אלו אצל אדם אחר, מעיקר הדין יש מקום להקל בזה, וראוי להחמיר בזה ובפרט במקום שיש לחוש שמא יפרצו חומות השבת מחמת כך.¹³

בעל מונית יהודי שמשכיר את המונית שלו בשבת לגוי ויש על המונית את שם החברה שבבעלות היהודי, וכן כלים הידועים שהם של יהודי מסוים והגוי עושה בהם את המלאכה במקום מפורסם, האם גם בזה נאמר ההיתר שמוותר להשכיר לגוי ביום רביעי או חמישי לכל השיטות?

כל האמור לעיל בדין השכרת כלים לגוי, שמוותר להשכיר ביום רביעי וחמישי לכל השיטות, זה דווקא בכלים שאין הגוי עושה בהם את המלאכה בפרהסיא, ואין ידוע ומפורסם שהם שייכים ליהודי מסוים, אבל אם הגוי עושה בהם את מלאכתו במקום מפורסם, וידוע ומפורסם שהם כליו של היהודי - אסור להשכיר לגוי כלל כל שעתיד הגוי לעשות בהם מלאכה בשבת ואפילו כשמשכירם לו מיום ראשון, וכן הדין אם עושה את המלאכה במקום השייך ליהודי, כשם שאסור הדבר במסירת מלאכה בקבלנות לגוי.¹⁴

ובמקום שהכלים ידועים שהם של יהודי אלא שאין יודעים מי הוא אותו יהודי, יש אומרים שאף בזה אסור להשכיר מן הדין, ויש אומרים שכל שאין שמו של המשכיר ידוע אף על פי שידוע שהם שייכים ליהודי אין הדבר אסור מן הדין, אלא שטוב להחמיר ולאסור.¹⁵

כלים שדרך להשכירם כגון יהודי שיש בבעלותו חברת השכרת רכב, האם רשאי להשכיר רכב לגוי בערב שבת?

כלים שהדרך להשכירם לרבים - מותר להשכירם לגוי אף אם הם ידועים ומפורסמים שהם של ישראל, כיון שאין חשש שיחשדו שהגוי עושה מלאכה בכלים הללו בשליחות היהודי, שהרי הדרך להשכירם לרבים, וכדרך שמותר מעיקר הדין קבלנות במחובר לקרקע¹⁶, ומשום כך חברת השכרת רכב אף כשיש שילוט על הרכב המורה על שם החברה שידוע לכל שהיא בבעלות יהודי, מותר ליהודי להשכיר רכב לגוי בערב שבת.¹⁷

השכרת רכב לגוי מותרת גם אם משלם לו השוכר עבור השימוש ברכב לפי מספר

הקילומטרים שנוסע בה, יש להקל בזה על פי דברי הפוסקים שחשוב שכר שבת בהבלעה כיון שמשלם גם עבור הוצאות שירות ובלאי השימוש, ומובלע בזה הרווח, וכדין הלוקח מחברו מאכל ומשקה בשבת שרשאי לעשות עימו חשבון לאחר השבת.¹⁸

לשיטת האוסרים להשכיר לגוי בערב שבת, האם מועיל להשכיר לגוי בשישי ולהתנות עם הגוי בפירוש שיחזיר לו את הכלים סמוך לכניסת השבת?

יש שכתבו שכל השכרה לגוי בערב שבת אסורה מפני מראית העין שיאמרו שמשכירו לגוי לצורך השבת, ואפילו כשמתנה עם הגוי להחזיר את הכלים קודם השבת, ומחזיר לו הגוי את הכלים קודם השבת¹⁹, ולמעשה כתבו הפוסקים להקל בזה כל שבאמת עומד הגוי בהסכם התנאי ומחזירו ליהודי קודם השבת.²⁰

האם מותר להשכיר לגוי כלים שעושים בהם מלאכה, על דעת שהגוי יעשה בהם מלאכה מחוץ לתחום, האם יש להיתר בזה לדעות המחמירים בהשכרה בערב שבת?

במקום שהגוי לוקח את הכלים לעשות בהם מלאכה במקום רחוק מחוץ לתחום שבת, והוא מקום שאין גרים שם יהודים כלל, באופן שאין לחוש בזה למראית העין שיאמרו הרואים שהגוי עושה מלאכה בכלים אלו בשליחותו של היהודי, או שנראה כנוטל שכר שבת, מותר לכל הדעות להשכירם לגוי אפילו בערב שבת, כדרך שהקלו בקבלנות קרקע.²¹

האם מותר להשכיר בגדים ושמלות לאירוע של גויים המתקיים בשבת, והאם מותר להשכיר אותם לשבת בלבד?

בדין האמור לעיל שלהלכה לדברי הכל מותר לאדם להשכיר לגוי כלים שאין עושים בהם מלאכת איסור, ולדעת השו"ע מותר להשכיר גם כלים שעושים בהם מלאכה, יש אומרים שאינו רשאי להשכיר לגוי את הכלים ליום השבת לבד, מפני שנוטל שכר שבת, וכן אינו רשאי לקחת דמי שכירות לפי כל יום ויום, שנמצא שנוטל שכר שבת, ולכן צריך שישכיר לו את הכלים גם לימות החול יחד עם יום השבת, ובזה יש להקל מפני ששכר השבת מובלע עם שכר ימות החול.²²

ויש פוסקים שלומדים בדעת השו"ע שמותר

להשכיר לגוי כלים בערב שבת אפילו ליום השבת לבד, ואין לחוש בזה לאיסור שכר שבת כלל, והרצאה לסמוך על דבריהם יש לו על מה שיסמוך, אולם בני אשכנז נוהגים על פי הרמ"א שיש בהשכרת כלים משום שכר שבת, ולכן יש לו להשכירם לגוי בהבלעה עם ימי חול בלבד.²³

גוי המתגורר בשכונת עם היהודי ובא בעצם יום השבת לבקש כלי עבודה בהשאלה, האם מותר להשאילם לו?

במקומות שאין עירוב: אסור להשאיל שום כלי לגוי בשבת עצמה, ואפילו כלים שאין עושים בהם מלאכת איסור, וכמו כן אסור להשאילם לו בערב שבת סמוך לשקיעת החמה כל שאין שהות להוציאם מפתח ביתו של המשאיל קודם חשיכה, וטעם כל זה שמא יאמרו שהיהודי ציווה לגוי להוציא את הכלים הללו מרשות היחיד לרשות הרבים, ועושה הגוי עבורו את מלאכת ההוצאה, ואף במקומות שאין שם רשות הרבים גמורה²⁴, מכל מקום כיון שמדרבנן אסור לטלטל שם, אמירה לגוי אסורה משום שבות אפילו בדברים האסורים מדרבנן, ויבואו לחושדו שהגוי מטלטל בשליחותו.²⁵

במקומות שיש בהם עירוב: מותר להשאיל לו כלים שאין עושים בהם מלאכה אף בשבת עצמה, אולם אם מוכרם או משכירם לו אסור שיבוא הגוי לקחתם בשבת אף אם מכרם לו בימות החול, שלא יאמרו שמכר והשכיר לו בשבת. מכל מקום, כלים שעושים בהם מלאכה אף להשאילם לו אסור, אלא אם כן יוציאם מפתח ביתו קודם השבת, שלא יאמרו שבשליחותו של היהודי עושה בהם מלאכה בשבת.²⁶

מטעם זה אסור למסור לגוי חפץ לתיקון בשבת עצמה אף שסיכמו ביניהם שיתקנו הגוי לאחר השבת, ואפילו במקום המוקף עירוב, מפני שאף שאין לחוש שיאמרו שהיהודי ציווה על הגוי להוציאם, שהרי מותר ליהודי לטלטל שם, מכל מקום עדיין יש לחוש למראית העין שיאמרו שמוסרו ונתנו לגוי לתיקון בשבת עצמה.²⁷

ויש שכתבו להחמיר בדברים הללו שצריך שיהיה שהות לגוי להוציאם מבית היהודי קודם זמן תוספת שבת.²⁸

והמעשה רוקח פ"ו מהלכות שבת סוף הט"ז בדעת הרמב"ם, ועוד פוסקים כתבו שלדעת הראשונה שהביא השו"ע בסתם יש להקל אפילו להשכיר לגוי לשבת לבד בלא שום הבלעה, מכך שהשווה השו"ע את דין שכירות לדין שאלה, ויש לומר שכשם שבשאלה מותר בכל ענין, כך גם בשכירות, וטעם הדבר משום ששכירות ליומו הוא כמו מכר לזמן, וחשוב הכלי כמו של הגוי, ושונה דין זה מהשוכר את הפועל לשמור שמוכר בשו"ע סימן שו סעיף ד שיש לשוכרו בהבלעה משום שכר שבת, שהרי אין החפצים של השומר אלא של הבעלים, והוא שומר עליהם, אם כן נוטל השומר שכר שבת. עיין עוד הלכה ברורה סימן רמו הלכה ב, ובהערה שם באורך.

24 שאין עוברים שם שישם ריבוא בכל יום, עיין בזה בשו"ע סימן שמה סעיף ז.
25 שו"ע סימן רמו סעיף ב, ומשנ"ב שם.
26 משנ"ב שם סק"ט, בה"ד"ה ומותר להשאיל לו, וכמובאר בשו"ע סימן רנב סעיף א.
27 הלכה ברורה הלכה יב.
28 מטה יהודה סק"ה, הלכה ברורה הלכה יג ובבירור ההלכה שם סק"ז.

מנחם (הגהות ב"י סק"א), ועיין בלשון הראב"ד בהשגות פ"ו מהלכות שבת הלכה טז שכל יום שיש בכלל האיסור, ונראה מלשונם כדברי השפת אמת.
20 עיין הלכה ברורה סימן רמו הלכה ה שהביא את דעות הפוסקים בזה, ועי"ש שהוסיף לדייק להקל בזה על פי דברי הראשונים.
21 עיין שו"ע סימן רמד סעיף א, וה"ה לענין השכרת כלים, פמ"ג משנ"ב סוף סק"א, ועיין עוד הלכה ברורה סימן רמו סוף הלכה ד.
22 כן מובאר בשו"ע בדעת היש אומרים, משנ"ב סק"א, וראה עוד בהערה הבאה.
23 הנה השו"ע אחר שהביא בשם יש אומרים לדעת היש מחמירים להשכיר כליו לגוי בערב שבת ומחמירים רק ברביעי ובחמישי הוסיף השו"ע וכתב ובלבד שלא יטול שכר שבת אלא בהבלעה, ויש לזון בדבריו אם דין זה הוא רק לדעת היש מחמירים, או שמא דין זה אינו שייך למחלוקת הפוסקים אלא הוא דין מוסכם לכל השיטות, והב"ח והט"ז והמשנ"ב סק"א ובסק"ג כתבו שדין זה הוא דין פשוט ומוסכם על הדעה הראשונה בשו"ע שמתירה להשכיר כלים לגוי בערב שבת, ולדבריהם המושך דברי השו"ע הם דין בפני עצמו, אולם המטה יהודה סק"א,

13 עיין עוד הלכה ברורה סימן רמו הלכה ט.
14 כן מתבאר בשו"ת הגאונים (גאונים מזרח ומערב סימן ג), ומספר האורה המיוחס לרש"י סימן נז, בטעם החילוק בין דין היתר השכרת כלים לגוי, לדין השכרת מרחץ שנתבאר בסימן רמג לאסור אפילו במקום שמשכיר לו מתחילת השבוע, כיון שמרחץ הוא מקום קבוע ונקרא על שם ישראל, וכשגוי עושה מלאכה בשבת יש חילול השם בדבר, אבל כלים המטלטלים במקום למקום, כיון שהיה ביד הגוי וברשות הגוי מבעוד יום קודם השבת, אם עושה בהם הגוי מלאכה בשבת אין בכך כלום, מפני שאין נקראים על שמו של ישראל, ונמצא לפי זה שבמקום שאלו למסור לגוי לעשות בהם מלאכה בקבלנות, כגון שעושה הגוי המלאכה בבית הישראלי, או שנקרא שם בעליו עליו, ועושה הגוי את המלאכה בפרהסיא במקום מפורסם יש להחמיר ולאסור, וכן מתבאר מדברי המג"א סק"א, עיין פמ"ג א"א סק"א, וכ"כ המנחת כהן (מסירת השבת שער ראשון פרק עשירי ב"ה התנאי השני), אולם במטה יהודה סימן רמה סק"י כתב שלענין השכרת כלים לא חילקו בין כשידוע כשהם של ישראל לבין כשאין ידוע, אך כמו שנתבאר דעת הגאונים והאחרונים

לא כדבריו, עיין עוד הלכה ברורה סימן רמו הלכה ד ובחלק בירור ההלכה סק"ה.
15 משנ"ב סימן רנב סק"ה, ועיין עוד הלכה ברורה סימן רמד הלכה ב.
16 וכפי שנתבאר לעיל בסימן רמד.
17 עיין הלכה ברורה סימן רמו הלכה ד, אולם עיין בזה בלחם משנה (פ"ו מהלכות שבת הלכה טז) שכתב שלפי השיטות הסבורים שאסור להשכיר כליו לגוי בערב שבת משום שמחזי כנוטל שכר שבת אסור מטעם זה להשכיר בערב שבת לגוי אף שדה וכן כל דברים שהדרך להשכירם, אלא שלא נפסק להלכה טעם זה של מחזי כנוטל שכר שבת לבדו, וכמו שפסק הרמ"א להיתר להשכיר לגוי כלים שאין עושים בהם מלאכת איסור בערב שבת, כל שמשכירם בהבלעה, ולא חוששים שעדיין מחזי כנוטל שכר שבת.
18 עיין שו"ת נודע ביהודה תנינא או"ח סוף סימן כו, שו"ת האלף לך שלמה או"ח סימן קכה, שולחן שלמה עמוד יג בשם הגרש"ז אויערבך, שו"ת דברי משה להברשטאם סימן ט אות ג, מנחת יצחק ח"ג סוף סימן לד, ועוד בהלכה ברורה סימן רמו הלכה ד.
19 שפת אמת שבת יט ע"א, ועי"ש שכתב לדייק כן מדברי רש"י, וכן מובאר בספר דברי